

УДК 371 : 351.851

Д.О. Медведовська

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ «УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ»

У статті зроблена спроба конкретизувати зміст поняття «управління освітою»; проаналізовано основні наукові теорії управління, існуючі підходи до розуміння процесу управління; розглянуто сутність управлінських процесів та виявлено особливості цього процесу в управлінні освітою.

Ключові слова: теорія управління, освіта, управління освітою, тенденція, «кількісна школа», менеджмент.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Україна проходить шлях інтеграції до європейського та світового освітнього простору. Це обґрунтовує необхідність вирішення низки складних питань щодо реформування управління освітою. Одними із найбільш актуальних завдань виступають зміна характеру управління в напрямі його демократизації; зміна типу управління в напрямі його децентралізації; удосконалення структурно-функціональних характеристик управління; реформування організаційних, правових, економічних і фінансових механізмів [1].

Щодо цього дуже важливим є вивчення різноманітних підходів до розуміння самого процесу управління та аналіз сучасних підходів до процесу управління освітою.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема управління освітою розглядається у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема Ю. Конаржевського, М. Барлінгейма, К. Вайка, М. Генсона, О. Гурової, Л. Даниленко, Т. Десяткова, Л. Карамушки, Д. Кларка, О. Коберника, Ф. Кумза, І. Лікарчука, О. Мармизи, В. Маслова, З. Онішківа, А. Сбруєвої, Т. Серджованні, В. Симонова, П. Тарстона, Б. Тевліна, Н. Чепурної, Л. Якубової та інших дослідників. Однак, на нашу думку, теоретичні підходи до розуміння процесу управління освітою недостатньо вивчені і потребують подальшого дослідження. **Мета статті** – проаналізувати існуючі підходи до розуміння поняття «управління освітою». Відповідно до мети було сформульовано такі **завдання:** на основі сучасних науково-педагогічних джерел проаналізувати існуючі наукові підходи до

розуміння сутності управлінських процесів та виявити особливості цього процесу в управлінні освітою.

Виклад основного матеріалу. Поняття «управління» увійшло в обіг багатьох галузей знань. Так, існує управління біохімічними процесами в живих організмах, управління технічними пристроями, машинами, управління соціальними процесами. Його суть визначається як «елемент, функція організмів, систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), які забезпечують збереження їх певної структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію їхніх програм» [7, 784].

Спільним для управління взагалі, як стверджує кібернетика, є те, що воно властиве лише системним об'єктам: метою управління є впорядкування системи; перебудова системи здійснюється шляхом переробки інформації, установлення зворотного зв'язку.

Спроби визначити механізми управління відомі давно. Піонером у цій сфері став американський інженер Ф. Тейлор, який теоретично і практично довів, що функціонування організації буде ефективним, якщо в процесі управління враховуються такі фактори: певна система технології праці; програма наукової організації праці; знання наукових основ виробництва; науково обґрунтований добір виконавців; їх науково визначене навчання; система досягнення результатів. Він запропонував науковий підхід до управління і на цій основі побудував чітку організаційну систему, що базується на врахуванні фундаментальних законів управління.

Наукові принципи ефективного управління плідно розвинув французький менеджер А. Файоль, який уважав, що управління – це ієрархічно організована діяльність, завдяки якій визначаються оптимальний спосіб групування робіт, розподіл повноважень і відповідальності на різних рівнях організації. Він виділив п'ять функцій управління: управляти означає передбачати і планувати, організовувати, розпоряджатися, координувати і контролювати. А. Фаболь розробив «принципи управління», що визнається першим самостійним результатом «науки адміністрування» в її тепер уже класичному варіанті, зорієнтованому насамперед на побудову «формальних» організаційних структур і систем [2, 54].

Наступний етап у розвитку управлінської думки пов'язаний із зародженням у 30-ті роки ХХ століття школи «людських відносин».

Представники цієї теорії вивчали соціально-психологічні проблеми поведінки людини у трудовій діяльності і наголошували на необхідності враховувати людський фактор виробництва.

У 50-60-ті роки на розвиток управлінської думки позитивно вплинув економіко-математичний рух. Саме «кількісна школа» у світовій управлінській думці стимулювала використання в управлінні положень теорії систем, кібернетики.

На межі 70-х років ХХ ст. переломною для всієї управлінської думки стала ідея про те, що організація – це відкрита система, яка пристосовується до свого досить різноманітного зовнішнього і внутрішнього середовищ. Головні причини того, що відбувається всередині організації, необхідно шукати поза нею. Представники теорії «соціальних систем» зосереджують увагу на необхідності розглядати кожну організацію як соціальну систему, аналізувати її в цілому, спиратися на положення теорії «людських відносин».

Для 90-х років були характерні три тенденції. Перша пов'язана з досягненням високої продуктивності праці та її якості шляхом синтезу діяльності людей і використання технологічних факторів виробництва; друга – посиленням уваги не лише до організаційної культури, а й до різних форм демократизації управління, участі рядових працівників у здійсненні управлінських функцій. В Європі, Японії, США загально визнано, що майбутнє – за демократизованими формами управління. Третя тенденція - підсилення міжнародного характеру управління [4, 62].

Таким чином, управління, менеджмент – це міждисциплінарна галузь знань, яка поєднує науку, досвід та управлінське мистецтво. Еволюція управління в ХХ столітті полягає у використанні досягнень багатьох наук для розв'язання головної проблеми: як одержати бажані результати на основі погоджених дій багатьох людей.

Не залишилась осторонь від управлінських проблем і сфера освіти. Термін «управління» увійшов до освітянської галузі у другій половині 70-х років, замінивши термін «керівництво». На сьогодні є значна кількість праць, де розглянуто різні аспекти управління педагогічними системами. Перекладені українською та російською мовами праці американських учених присвячені здебільшого проблемам на мікрорівні, іноді – на середньому рівні управління, російські дослідники звертають увагу на

макрорівень керування освітою, оскільки здавна у російській традиції освіта розглядається як частина загальнодержавної політики. В Україні керування освітою досліджується комплексно, у тому числі в контексті процесів державотворення.

Управління освітою належить до соціального управління, що регулює економічну, соціально-політичну та духовну сфери життя суспільства. Під соціальним управлінням розуміють «вплив на суспільство з метою його впорядкування, збереження якостей, специфіки, вдосконалення і розвитку. Це необхідна властивість будь-якого суспільства і витікає з його системної природи, суспільного характеру праці, необхідності спілкування людей у процесі праці та життя, обміну продуктами їх матеріальної та духовної діяльності» [4, 98].

Управління освітою також відповідає за духовну сферу. Сутнісне управління освітою можна визначити як цілеспрямований вплив суб'єкта управління різних рівнів (державного, регіонального, місцевого) на всі ланки освіти з метою створення умов для гармонійного розвитку та самореалізації особистості, життєдіяльність якої забезпечує збереження і подальший розвиток соціального організму та культури суспільства.

Управління освітою відповідає на питання: для чого і з якого віку починати організоване навчання людини (мета); чому саме її навчати (зміст), як зробити процес мотивованим, поєднуючи зовнішнє управління із самоуправлінням, які заклади освіти здійснюватимуть навчання на різних вікових етапах існування людини; які саме форми і методи навчання забезпечать безперервну освіту протягом її життя та ін. У ширшому значенні управління освітою створює та зберігає оптимальні умови для функціонування та розвитку освітньої галузі, підтримуючи процеси самоорганізації.

Таким чином, управління – це вид людської діяльності в умовах постійних змін внутрішнього та зовнішнього середовищ, який забезпечує цілеспрямований вплив на керовану систему для збереження і впорядкування її в межах заданих параметрів на основі закономірностей її розвитку та дії механізмів самоуправління.

Основою системи управління є методи, за допомогою яких воно здійснюється. У спеціальному словнику-довіднику «Методологія державного управління», підготовленому Національною академією державного управління при Президентіві України, пропонується таке визначення методів

управління: «Методи соціального управління – це способи практичної реалізації функцій та структур управління шляхом впливу на свідомість, волю людей, а отже, на поведінку й суспільну діяльність конкретних осіб та колективів» [3, 25]. Автори словника розрізняють економічні, організаційно-адміністративні і соціально-психологічні методи управління. До соціально-психологічних методів належать засоби управлінського впливу, що спираються на об'єктивні закони соціального розвитку і закони психології. До економічних методів управління належать засоби досягнення цілей управління на основі реалізації вимог економічних законів. Серед організаційно-адміністративних методів слід зазначити регламентування, нормування та інструктування [6, 16].

Розвиток освітньої системи та перебіг управлінського процесу прямо залежать від соціально-економічних умов. За умов тоталітарної держави, планової економіки і суворо регламентованого управління «зверху–вниз» основу управління становили філософія детермінізму (об'єктивного закономірного взаємозв'язку і причинної взаємообумовленості всіх явищ) та діалектичний підхід до визначення сутності переведення об'єкта з одного стану в інший.

За умов централізованого управління держава визначала як основні механізми, так і цілі, що законодавчо обумовлювали діяльність і системи в цілому, окремі її складові (навчальні заклади, особи тощо). На сьогодні ситуація докірно змінилася. При цьому основні зміни відбулися на рівні державотворення, що переходить на якісно нові механізми господарювання. Так, у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI ст.») було визначено стратегічні завдання реформування управління освітою: перехід від державного до державно-громадського управління, чітке розмежування функцій між центральними, регіональними і місцевими органами управління; забезпечення самоврядування навчально-виховних закладів і наукових установ; утвердження у сфері освіти гармонійного поєднання прав особи, суспільства і держави. Зазначено, що «...нова модель системи управління сферою освіти має бути відкритою і демократичною. У ній передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюються навантаження, функції, структура і стиль центрального та регіонального управління освітою» [1].

Такі зміни, спричинені запровадженням державно-громадського управління освітою, мають відбутися передусім у закладах освіти. Це означає, що управлінські рішення повинні ухвалюватися за участь батьків, громадськості, учнів та педагогів. Контролювати їх повинна громадськість.

Виділяють шість аспектів у децентралізації системи освіти : посилення громадського керівництва всією сферою; розширення прав місцевої влади; надання школам більшої автономії; залучення вчителів до ухвалення управлінських рішень; надання більшої влади батькам; надання більшої влади учням.

Як засвідчують дослідження, децентралізація автоматично не робить процес управління більш демократичним, але вона створює умови для розподілу влади та відповідальності, запровадження більш демократичних форм управління. Таким чином, буде доцільним приведення системи управління будь-якою освітньою організацією, у тому числі закладами та установами загальної середньої освіти, до відповідності навколишньому середовищу. Управління має стати гнучким, мобільним, при цьому не втрачати орієнтації на мету й урахувати особливості організаційної структури. Необхідно змінити загальносуспільне ставлення до освіти, усвідомити взаємообумовленість якісної освіти і рівня майбутнього суспільного розвитку.

Висновки. Отже, аналіз наукових джерел вітчизняних і зарубіжних дослідників свідчить про актуальність та доцільність вивчення та конкретизації поняття «управління освітою», яке можна охарактеризувати як комплекс заходів, спрямованих на ефективне впровадження організаційних ресурсів для забезпечення основної мети та цілей освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») // Освіта. – 1993. – № 44, грудень. – С. 45–46.
2. Мескон М. Основы менеджента / Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф.; пер с англ. – М. : Дело, 1992. – 702 с.
3. Методологія державного управління : словник-довідник / [за ред. В. І. Лугового, В. М. Князева]. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – С. 82.
4. Олійник В. Загальнотеоретичні підходи до управління і їх вплив на розвиток системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників / Віктор Олійник // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 6–11.
5. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. XX – початок XXI ст.) : [монографія]. – Суми : ВАТ «Сумська обласна друкарня». Видавництво «Козацький вал», 2004. – 500 с.

6. Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : МО України, АПН України, ДАККО, ІЗМН, 1989.

7. Философский энциклопедический словарь / [ред. кол. Аверинцев С. С., Араб-Оглы Э. А., Ильичев Л. Ф. и др.] – [2-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

8. Філософські абрисы сучасної освіти : [монографія] [під ред. І. Предборської]. – Суми: Університетська книга, 2006. – 225 с.

РЕЗЮМЕ

В статье сделана попытка конкретизировать содержание понятия «управление образованием»; проанализированы основные научные теории управления, существующие подходы к пониманию процесса управления; рассмотрена сущность управленческих процессов и выявлены особенности этого процесса в управлении образованием.

Ключевые слова: теория управления, образование, управление образованием, тенденция, «количественная школа», менеджмент.

SUMMARY

This article attempts to specify the content of the concept of “management of education», analyzes the basic theory of scientific management, the existing approaches to understanding the management process, is considered the essence of management processes and identifying features of this process in management education.

Key words: control theory, education, education management, trend, «quantitative school», management.

УДК 374.73

Л.М. Наконечна

Інституту інформаційних технологій та засобів навчання
Академії педагогічних наук України

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ

У статті визначено основні поняття, що з'явилися внаслідок інформатизації освіти, проаналізований зв'язок між термінами інформаційна технологія, нові інформаційні технології, інформаційно-комунікативні технології, інформаційні освітні технології, нові інформаційні технології навчання.

Ключові слова: інформаційна технологія, інформаційно-комунікативна технологія, інформаційно-освітні технології, інформаційні технології навчання.

Інформаційні технології стали невід'ємною складовою сучасного суспільства, зокрема освіти. У розвинених державах теоретичні знання в галузі інноваційних технологій та володіння навичками їх використання вважаються базовими, такі, як уміння читати, писати, рахувати. На сучасному етапі становлення нашої країни одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти є запровадження освітніх інформаційних технологій та постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації